

تغییرات نوشتاری زبان فارسی در گفتگوی کاربران برنامه‌های کاربردی^۱ پیام‌رسانی تلفن همراه

پریسا علیخانی*، حمیده حرمتی**، ابوالحسن میری***
تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۲/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۵/۳۰

چکیده

عوامل متعددی بر رفتار کاربران در فضای مجازی و به‌طور ویژه برنامه‌های کاربردی پیام‌رسانی تلفن همراه که زیرمجموعه کوچکی از این فضا هستند مؤثر است. هدف این پژوهش بررسی گرایش نوشتار کاربران در فضای مجازی به سمت یک‌زبان رمزگونه و نمایه‌ای است. در این راستا نگارندگان به بررسی نوع رفتار کاربران در فضای مجازی (با تأکید بر برنامه‌های گوشی تلفن همراه) از طریق مطالعه فعالیت افراد در گروه‌ها، گفتگوهای خصوصی، بررسی پروفایل، نمایه، نام کاربری و عناوین گروه‌ها پرداختند. نتایج تحلیل‌ها نشان داد که رفتار کاربران پس از ورود به این برنامه‌ها، متأثر از عواملی

۱- کارافزار Application

* دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش هنر دانشگاه هنر اسلامی تبریز. (نویسنده مسئول).

p.alikhani@tabriziau.ac.ir

hormati@tabriziau.ac.ir

** استادیار و عضو هیئت علمی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

st_ab_miri@azad.ac.ir

*** کارشناس ارشد روابط بین‌الملل، مدرس دانشگاه جامع علمی و کاربردی.

خواهد بود که به شکل گرفتن نوعی زبان رمزگونه و نمایه‌ای و در حالت اغراق شده، هیروگلیف نوین منجر شده است. در این نوع از ارتباطات، تنها نوشتار ابزار مکالمات، نوشتار است و در نتیجه حذف شدن بعضی از اعضای بدن در ارتباطات مانند ارتباط چشمی، از بین رفتن ارتباطات کلامی و شنیدار، از رسم‌الخط خاص و برجسب‌ها^۱ استفاده می‌شود. نوآوری این پژوهش تفکر در مورد تغییر رسم‌الخط و نوشتار زبان و ادبیات فارسی در برنامه‌های کاربردی تلفن همراه و بررسی عوامل شکل‌گیری آن بوده است.

واژه‌های کلیدی: فضای مجازی، برنامه‌های کاربردی، تلفن همراه،

زبان و ادبیات فارسی، نوشتار فارسی

۱- مقدمه

امروزه ارتباطات انسانی وارد عرصه جدیدی شده است، دیگر اثری از خش‌خش صدای دایال آپ^۲ و انتظار افراد برای وصل شدن به اینترنت، انتظار برای دریافت پاسخ ایمیل، قطع و وصلی مداوم و ... وجود ندارد. هرکس در هر گوشه از دنیا، امکان اتصال به شبکه وب^۳ و برقراری ارتباط با هر نقطه از دنیا را دارد. در اولین سال‌های پیدایش فضای مجازی، مخاطبان تنها به جستجو^۴ برای یافتن اطلاعات می‌پرداختند و تعاملی بین افراد و فضای مجازی وجود نداشت و تنها فضای مجازی بود که بر مخاطبان خود عاملیت داشت. پس‌از آن، کاربران اقدام به ساخت وبلاگ^۵، وب‌سایت^۶ و ... نمودند و در نتیجه به بازی با این فضا پرداختند اما امروزه با عبور فضای مجازی از اتاق‌های خاص به داخل جیب کاربران، وارد برهه جدیدی شده‌ایم که این خود سبب گردیده

-
1. Stickers
 2. Dial-up
 3. www (World Wide Web)
 4. Search
 5. Weblog
 6. Website

است تا افراد به تعامل با فضا، تولید محتوا و تأثیرگذاری بر آن و تأثیرپذیری بپردازند (کاظمی، ۱۳۹۴).

از مشخصه‌های اصلی این دوران از تمدن انسانی می‌توان به: ۱. جهانی و فرامرزی بودن، ۲. دستیابی آسان به آخرین اطلاعات، ۳. آزادی اطلاعات و ارتباطات، ۴. هم‌گرایی اجتماعی، ۵. کسب دانش و مهارت‌های جدید، ۶. توسعه اقتصادی و شغلی (موسوی، ۱۳۹۲). ۷. انتقال آسان داده‌ها از طریق پایگاه‌های رسانه‌ای، ۸. قابلیت دسترسی، ذخیره‌سازی، تغییر و توزیع داده‌ها، ۹. مدیریت ساده‌تر و قابلیت شبکه شدن، ۱۰. سرعت، کیفیت و عملکرد بهتر، (کریبر و همکاران، ۱۳۹۰). ۱۱. سادگی برقراری ارتباطات، ۱۲. امکان برقراری ارتباط در هر زمان و مکان، ۱۳. ورود ارتباطات به عرصه‌ای جدید که در آن وجه نوشتاری بر تمام گزینه‌های دیگر تسلط می‌یابد، ۱۴. کاهش استفاده از برخی اندام‌ها و حواس، در برقراری ارتباط و به تعلیق درآمدن برخی دیگر، ۱۵. ضد سانسور بودن این فضاها و برخی از دیگر عوامل اشاره نمود.

از این رو با توجه به اهمیت نوشتار در ارتباطات جدید، محدودیت سایر حواس، تغییر در شیوه نگارش کاربران فضای مجازی، اهمیت حفظ و نگهداری از زبان و ادب فارسی و همچنین کم‌توجهی به این موضوع در پژوهش‌های زبان فارسی، پرداختن به نوع نگارش در این فضا و دلایل به وجود آمدن این نوع از نوشتار، مسئله مهم و قابل تأملی به نظر می‌رسید. لذا محققان بر پایه پاسخ به این سؤال که نوع نوشتار افراد در گفتگوی کاربران در برنامه‌های کاربردی تلفن همراه چگونه بوده است و چه تغییراتی را تاکنون داشته و آیا این تغییرات به سود زبان فارسی و یا به ضرر آن است؛ شاکله پژوهش حاضر را شکل داده‌اند.

۲- پیشینه تحقیق

با توجه به گستردگی فضای مجازی، نو بودن این فضا، ارتقای سریع آن و به وجود آمدن فضاها و امکانات جدید در آن، مطالعات در این زمینه حوزه‌های بسیار زیادی را در برمی‌گیرد و از نقطه نظر نگارندگان تقریباً تمام حوزه‌های مطالعات علوم انسانی را شامل خواهد شد. بیشترین دغدغه دانشگاهیان و اساتید محترم در حوزه تأثیرات مثبت و منفی این فضا بر اخلاق، امنیت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، خانواده، خلاقیت و آموزش دانش‌آموزان و دانشجویان، دین‌داری، جرائم اجتماعی و جنسی، قانون‌پذیری، تأثیر بر علم‌آموزی و کار و فعالیت و تأثیرات جسمانی آن بوده است لیکن به نظر می‌رسد که تا اندازه‌ای توجه به تأثیرات آن در حوزه واژگان و زبان و ادب فارسی مورد غفلت واقع شده است. خانیکی و موسوی (۱۳۹۴) به بررسی دگرگونی‌های زبان فارسی در پیام‌های ارسالی کاربران وایبر می‌پردازند و به برخی از دگرگونی‌ها در نوشتار فارسی در این زمینه اشاره داشته‌اند. رضایا (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای تحت عنوان «اینترنت و حوزه عمومی، مطالعه موردی: تحلیل سایت گفتمان» به بررسی مباحثات و گفتگوهای اینترنتی در این سایت فارسی‌زبان پرداخته است و بیش‌تر از منظر اجتماعی و آسیب‌شناسی اجتماعی در این زمینه تحلیل داشته است. «حوزه عمومی و گفتگو در فضای مجازی شبکه‌های اجتماعی» به نگارش یزدخواستی و دیگران (۱۳۹۲)، نیز اشاره می‌کند که شبکه‌های اجتماعی امکان برقراری ارتباط و گفتگوها را افزایش می‌دهند اما از سویی ممکن است که گفتگو میان فرهنگ‌ها را نیز مخدوش سازند. بامشاد (۱۳۹۴)، تلخیص کلمات و واژه‌ها، ترکیب واژگان نامتجانس، استفاده از زبان کوچه، معادل‌سازی سلیقه‌ای و عاریه گرفتن واژه از سایر زبان‌ها، استفاده از «س» به جای سه حرف «س، ث، ص» و موارد مشابه از این دست را از آسیب‌های این فضا می‌داند. «تغییر خط فارسی، به کدامین بها؟» مقاله‌ای است از معمار زاده که در آن به آسیب‌های جدی غلط‌نویسی و بی‌توجهی به ادبیات فارسی در فضای مجازی می‌پردازد و در انتها صباغی

تغییرات نوشتاری زبان فارسی در گفتگوی کاربران ... ۱۷۳

(۱۳۹۴)، به آسیب‌های فضای مجازی بر نوشتار در ادبیات فارسی و همچنین عدم سندیت گفتار در این فضا اشاره می‌کند. با این وصف مقاله حاضر فارغ از موضوعات مقاله‌های پیشین قصد دارد تا به تغییرات ایجاد شده در نوشتار زبان فارسی در نتیجه استفاده از برنامه‌های کاربردی تلفن همراه بپردازد و دلایل به وجود آمدن این تغییرات را به همراه مطالعات موردی، تحلیل و بررسی نماید.

۳- سؤالات تحقیق

۱. با توجه به آنکه کاربران بیش‌تر از طریق نوشتن با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند؛ در استفاده‌های مداوم از برنامه‌های کاربردی، نوع نوشتار کاربران در این فضا چه تغییراتی داشته است؟
۲. دلایل به وجود آمدن این تغییرات چه بوده است؟
۳. تغییرات مشاهده شده، به تقویت زبان فارسی منجر شده است یا به آن آسیب‌زده است؟

۴- فرضیه‌های تحقیق

۱. نوع نوشتار در استفاده مداوم از این برنامه‌ها، بسیار نزدیک به زبان گفتار، درگیر بایان نوشتاری احساسات، تلاش برای بیان حالات چهره و رمزآلود بوده لذا نوع نوشتار متأثر از گفتار محاوره‌ای خواهد بود.
۲. محدودیت برنامه‌های کاربردی تلفن همراه در برقراری ارتباط مؤثر مانند عدم امکان ارتباط چشمی، حذف و به حالت تعلیق درآمدن بسیاری از اندام‌های حیاتی در برقراری ارتباط مانند چشم و حالات چهره، خستگی اندام‌های مهم در برقراری ارتباط در طولانی‌مدت (چون چشم‌ها، انگشتان و ...) از دلایل مهم ورود به این عرصه می‌باشد.

۳. به نظر می‌رسد که در اغلب موارد این تغییرات منجر به آسیب در ساختار نوشتار زبان فارسی شده است.

۵- روش تحقیق

۵-۱- طرح پژوهش

پژوهش حاضر را می‌توان از حیث هدف، پژوهشی کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها، از نوع مطالعات قوم‌نگاری و هم‌چنین توصیفی-تحلیلی به حساب آورد؛ از جهت مبنایی نیز این پژوهش از نوع کیفی می‌باشد. لازم به ذکر است که شیوه جمع‌آوری اطلاعات به دو شیوه مشاهده و مصاحبه بوده است. در این پژوهش، محقق رفتار کاربران را در هنگام مکالمه موردتوجه قرار داده است، این مطالعه به صورت عکس‌برداری با رضایت افراد از صفحات گفتگوی خصوصی و مطالعه مکالمات افراد در گروه‌های مختلف بوده است. هم‌چنین محققان با تعدادی از افراد در گروه‌های مختلف برنامه کاربردی تلگرام و واتس‌آپ در مورد تجربیاتشان در این فضاها مصاحبه نموده‌اند. بر اساس سؤالاتی که از کاربران پرسیده شده است، اکثر کاربران ادعا کرده‌اند که دارای تحصیلاتی دانشگاهی، دانشجو یا دانش‌آموز هستند، از جهت مطالعه قشر شرکت‌کننده، کاربران از تمام اقشار، از جمله اساتید دانشگاه تا مربی فوتبال و کارمند ساده و ... بوده‌اند. گروه سنی کاربران نیز شامل نوجوانان، جوانان و افراد بزرگسال است.

۵-۲- جامعه و نمونه

۵-۲-۱- مشاهده

در هنگام مطالعات شناخت رفتار کاربر در فضای مجازی، نگارندگان اقدام به مشاهده و یادداشت رفتار کاربران در فضاهای مختلف از جمله گروه‌ها، گفتگوهای خصوصی در برنامه کاربردی تلگرام و واتس‌آپ پرداختند. این گروه‌ها معمولاً شامل

گروه‌های چند هزارنفری گفتگو و مکالمه میان نوجوانان و جوانان و در مواردی بزرگ‌سالان بوده است. افراد حاضر عموماً از تمامی مناطق کشور ایران در این گروه‌ها حضور داشته‌اند.

۵-۲-۲- ابزار

بستر مطالعه محققان در این پژوهش، انواع مختلف برنامه‌های پیام‌رسانی موجود برای گوشی‌های تلفن همراه، از جمله: وایبر^۱، واتس‌آپ^۲، تلگرام^۳، تانگو^۴، لاین^۵، بی‌تاک^۶، ایمو^۷ و اینستاگرام^۸ و ابزار محققان، عکس‌برداری از صفحات مکالمه و همچنین یادداشت صحبت‌های کاربران بوده است.

۶- مبانی نظری

۶-۱- فضای مجازی

فضای مجازی با هر تعریف و تعبیری، قلمرو وسیع و بکری است که برای ساکنان خود امکانات، آزادی، فرصت‌ها، دلهره‌ها، آسیب‌ها و محدودیت‌های نوینی را به همراه دارد. وسعت این قلمرو تا حدی است که امروزه برخی از اندیشمندان، صحبت از دوج جهانی شدن دنیای معاصر می‌کنند. جهت تبیین بحث باید اشاره نمود که کاربرد واژه مجازی یا مجاز را باید از هم تفکیک کرد:

۱. گاهی امر مجازی را در مسائل اعتباری و در مقابل امر حقیقی به کار می‌بریم.

-
1. Viber
 2. Whats App
 3. Telegram
 4. Tango
 5. Line
 6. Bee talk
 7. Imo
 8. Instagram

۲. امر مجازی گاه به‌عنوان یک امر وهمی و خیالی فرض می‌شود.
۳. مجاز، گاه در مقابل واقعیت محسوس یا بدن استفاده می‌شود.
۴. گاهی مجاز به‌عنوان امر ذهنی در مقابل امر عینی به کار می‌رود.
۵. در ادبیات استفاده لغت، در خارج از معنای اولیه آن را نیز مجاز می‌گویند.
۶. مجاز را به اثر یک ذات هم می‌گویند؛ برای مثال کسانی که در صنعت مجازی‌سازی کار می‌کنند، مدعی حذف فاصله فضای مجازی با واقعیت هستند (نجف‌قلی و همکاران، ۱۳۹۰).

جهان مجازی در واقع تلاشی برای بازنماییِ واقعیِ جهانِ واقعی است و می‌توان گفت: جهان مجازی اثر جهان واقعی است. به نظر می‌رسد مکان کنش سوژه‌ها از عرصه عمومی واقعی به سوی فضای عمومی مجازی فراقلمرویی در حال تغییر است. به بیان ساده، عرصه‌ای از فضای مجازی سه‌بعدی به وجود آمده که این فرصت مهم را در اختیار سوژه‌ها قرار می‌دهد تا بدون حضور فیزیکی با یکدیگر ارتباط برقرار نمایند (همان).

- می‌توان ادعا کرد که فضای مجازی، سه کار مهم انجام داده است:
۱. تسهیل تعاملات: در این زمینه می‌توان به‌سادگی برقراری ارتباطات در هر زمان و هر مکان و با هر فاصله جغرافیایی اشاره نمود.
 ۲. احیای تعاملات: امروزه تشکیل گروه‌های خانوادگی، دوستان مدرسه و ... نمونه‌ای از احیای تعاملات، توسط فضای مجازی می‌باشد.
 ۳. بسط تعاملات: با توجه به این که تا پیش از ورود فضای مجازی و همچنین به‌صورت اخص، برنامه‌های کاربردی گوشی همراه، حوزه تعاملات در کشور ما تنها محدود به افراد فامیل و خانواده و دوستان و ... بوده است، امروزه ورود افراد به این فضاها و گسترش حوزه تعاملات، آشنایی با افراد جدید و ... بیشتر به چشم می‌آید (کاظمی، ۱۳۹۴).

۲-۶- زبان فارسی

۲-۶-۱- زبان نوشتار

زبان برای برخی در جوهره خود تنها گنجینه‌ای از واژه‌هاست؛ یعنی فهرستی از اصطلاحاتی که هریک از آن‌ها معادل چیزی در جهان خارج است (سوسور، ۱۳۷۸). این که زبان برای اشیای جهان خارج معادلی قائل می‌شود، ما را به این رهنمون می‌سازد که زبان جایگاهی است برای ساخت نشانه‌ها (نویخت، ۱۳۹۱).

۲-۲-۶- گونه‌های گفتار

همان‌طور که می‌دانیم در زبان فارسی امروزی ما، میان گونه نوشتار و گونه گفتاری زبان و ادبیات فارسی، تفاوت‌هایی وجود دارد، این تفاوت‌ها به صورت زیر قابل طبقه‌بندی است:

الف: گونه معیار

زبان گفتگو میان تحصیل‌کردگان و فرهنگیان جامعه است که بر پایه فارسی گفتاری رایج در تهران شکل گرفته و در دانشگاه‌ها، مراکز علمی و آموزشی و مدارس سراسر کشور به آن زبان تدریس می‌شود. هم‌چنین در محافل اجتماعی، اداری و سیاسی به این گونه زبان سخن می‌گویند و این گونه از چارچوب ادب و احترام خارج نمی‌شود (صفارمقدم، ۱۳۹۲).

ب: گونه محاوره‌ای

گونه محاوره‌ای، گونه غیررسمی زبان فارسی است که با گونه معیار وجوه اشتراک زیادی دارد و کاربران آن اکثر مردم، اعم از تحصیل‌کرده و دیگران، به‌ویژه نسل جوان هستند. مشخصات این گونه از زبان:

۱. ساده، صمیمی و خودمانی است. به همین دلیل، ضمیر دوم‌شخص مفرد تو در

آن کاربرد زیادی دارد.

۲. واژه‌ها و ترکیبات جدیدی که غالباً جوانان باذوق و سلیقه شخصی ابداع می‌کنند، در آن فراوان است.
۳. برخی اصطلاحات و ترکیباتی که اقشار فرهیخته و مسن‌تر جامعه کاربرد آن‌ها را ناپسند می‌دانند، در آن استفاده می‌شود (همان).

۶-۲-۳- علائم ویرایشی

- منظور از علائم ویرایشی، علامت‌هایی چون نقطه (.)، دو نقطه (:)، ویرگول (،)، سه نقطه (...)، گیومه («»)، سؤال (؟)، تعجب (!)، خط مورب (/)، خط تیره (-) و پرانتز () است (ذوالفقاری، ۱۳۹۵). باین که هر یک از این علائم حامل دلالت یا دلالت‌هایی از پیش تعریف شده است، گاهی کاربران آن یا راویان متون، از هنجار حاکم بر کاربرد تخطی می‌کنند که این موضوع در فضای مجازی به سه شکل می‌تواند نمایان گردد، که دو شکل نخست آن، بیشتر برای نگارندگان حائز اهمیت است:
۱. استفاده بیش از حد رایج از یک یا چند علامت، بدون دست‌کاری در ظاهر آن.
 ۲. کاربرد غریب با دست‌کاری در شکل ظاهری علائم.
 ۳. چشم‌پوشی از علائم و استفاده کمتر از آن (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۱).

۷- بحث و بررسی (عوامل مؤثر در تغییر نوشتار)

۷-۱- تأثیر مضامین جنسی^۱ در فضای مجازی در تغییر گفتار کاربران

یکی از خصوصیات فضای مجازی، سادگی برقراری ارتباط با دیگران و گسترش مضامین جنسی در این فضا است. ورود به این حوزه برای کاربران نظام خاصی از گفتار، نوشتار و برخورد را می‌طلبد و البته می‌توان اظهار داشت که در بسیاری از موارد فضای کاربری، شرایط ارتباط، نوع گفتار، خستگی کاربران و زمان متعارف مکالمات در تحمیل این نوع نوشتار نیز مؤثر است. مواردی که در ادامه اشاره می‌شوند در تغییر

1. sexuality

تغییرات نوشتاری زبان فارسی در گفتگوی کاربران ... ۱۷۹

نوشتار کاربران -هنگامی که درگیر مضامین جنسی در فضای مجازی هستند- مؤثر می‌باشد:

۱. ارسال برچسب‌های دارای مضامین جنسی: این برچسب‌ها ممکن است دارای ادبیات و نوشتاری باشند که خارج از عرف جامعه است و یا نوشتار آن‌ها برای طنزآمیز شدن با غلط‌های املائی همراه باشد.

۲. استفاده از تکرار حروف: در زمانی که افراد درگیر احساسات و عواطف خود می‌شوند و تلاش می‌کنند تا به اوج برانگیختگی برسند. مانند: آآآه.

۳. تکرار استفاده از علائم نگارشی و ویرایشی مانند: علامت تعجب، علامت پرسشی و ...؛ باید توجه داشت که استفاده از این گزینه به‌وفور مشاهده شده است.

۴. استفاده از ساده‌ترین شکل نوشتار در هنگام مکالمه به جهت درگیر بودن و عدم تفکر در مورد ساختار نوشتاری و اهمیت دادن به انتقال معنا و مفهوم. (ر.ک: تصویر ۱).

تصویر ۱- استفاده از کلمات نامتعارف و غلط‌های املائی در فضای عمومی گفتگو.

(نگارندگان).

۷-۲- ایجاد هویت در فضای مجازی

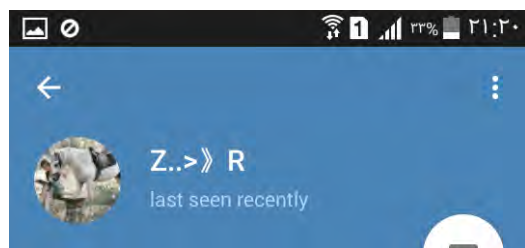
دو معنای اصلی هویت، تمایز و تشابه مطلق است، هویت ریشه در زبان لاتین و دو معنای اصلی دارد. معنای اول آن، مفهوم تشابه مطلق را بیان می‌کند و معنای دوم آن تمایز است که با مرور زمان، سازگاری و تداوم را فرض می‌گیرد. مفهوم هویت همزمان میان افراد و اشیا دو نسبت محتمل برقرار می‌سازد: شباهت و تفاوت. از دیدگاه روان‌شناسان و نظریه‌پردازان شخصیت و هویت عبارت از احساس تمایز شخصی، احساس تداوم شخصی و احساس استقلال شخصی است (تامپسون، ۱۹۹۸). از منظر روانشناسی اجتماعی می‌توان گفت: هویت نوعی رابطه بین شخصیت فرد و ساختار اجتماعی است. بدین معنا هویت نسبتی است که فرد بین عوالم ذهن خود و واقعیت زندگی برقرار می‌سازد (فیرحی، ۱۳۸۶). سنگ بنای هویت را می‌توان در مفهوم «خود» جستجو نمود. اولین معنای آن بیانگر مفهوم تشابه مطلق است و دومین آن به مفهوم تمایز اشاره دارد که با مرور زمان، سازگاری و تداوم را فرض می‌گیرد؛ بنابراین مفهوم هویت، به‌طور همزمان میان افراد و اشیا دو نسبت محتمل را برقرار می‌سازد؛ از یک‌طرف شباهت و از طرفی تفاوت (جنکینز، ۱۳۸۱). گافمن (۱۹۵۹)، «خود» را حاصل کنش نمایشی می‌داند که در تعامل با دیگری، تصویری از خود ارائه می‌دهد که با خود واقعی وی متفاوت است (گافمن، به نقل از ریترز، ۱۹۵۹). وی هویت سوژه را حاصل وضعیت نمایشی می‌داند که در آن، خود و دیگری به تصویرسازی از یکدیگر می‌پردازند (گافمن، به نقل از ریترز، ۱۹۵۹). بر این اساس فرد می‌کوشد آن جنبه از شخصیت خود را به نمایش بگذارد که مورد اقبال دیگران واقع می‌شود (ایمان و همکاران، ۱۳۹۰). بنابراین این نقاب‌های اجتماعی، نقش تعیین‌کننده‌ای در ساخت هویت سوژه‌ها دارند. فضای مجازی مجالی را ایجاد می‌کند که فرد بتواند برای خود هویتی را تعریف نماید و برای همین بهترین مکان است برای این که یک هویت خیالی از خود ارائه دهد. در فضای مجازی، تمامی افراد برای خود، اقدام به تعریف یک هویت می‌نمایند؛ این هویت با توجه به شخصیت و موقعیت اجتماعی فرد، می‌تواند

متفاوت باشد و فرد در جهت جلوه دادن و بهبود شخصیت و یا در جهت پوشاندن آن فعالیت نماید.

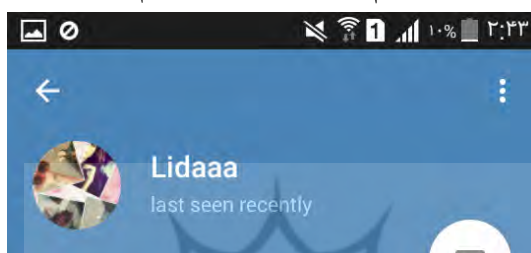
این هویت، از طرق زیر ایجاد می‌شود:

۱. تعریف پروفایل (نام، تصویر، جملاتی که روی صفحه شخصی اصلی^۱ قرار می‌گیرد، حریم خصوصی)،
۲. انگیزه، نوع و میزان فعالیت (نوع و تعداد گروه‌هایی که فرد در آن‌ها عضو می‌شود یا خود شخص، اقدام به ایجاد آن‌ها می‌نماید و فعالیت یا عدم فعالیت در گروه و نوع مطالبی که شخص ارسال می‌کند)،
۳. فضای کاربری (تصاویر پس‌زمینه برنامه کاربردی شخصی، برجسب‌هایی که فرد به فضای کاربری خود اضافه می‌کند یا اقدام به ایجاد آن‌ها می‌نماید)،
۴. برانگیختن حس زیباشناسی و خلاقیت (ساخت برجسب، انیمیشن، ارسال صوت و عکس‌های مختلف و ...)،
۵. تعهد، مسئولیت‌پذیری و قانون‌مداری.

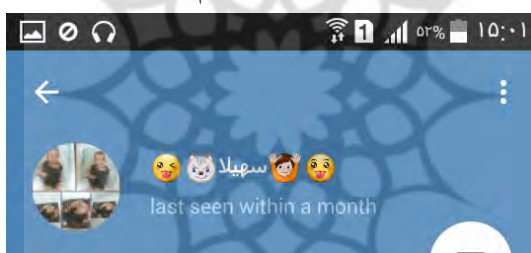
محققان دریافته‌اند که کاربران در تعریف نام پروفایل، استفاده از علائم نگارشی (تصویر ۲)، تکرار حروف (تصویر ۳)، استفاده از شکلک (تصویر ۴)، ترکیب حروف از مجموعه واژگان سایر زبان‌ها و اعداد (تصویر ۵ و ۶)، استفاده از نوشتارهای غیرقابل مفهوم یا نامأنوس (تصویر ۷)، ترکیب علائم ریاضی و رایانه‌ای (تصویر ۸ و ۹) برای شناساندن خود به دیگران استفاده می‌کنند.

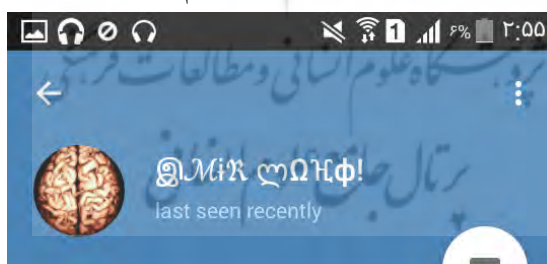
تصویر ۲. استفاده از علائم نگارشی در تعریف نام پروفایل (نگارندگان).

تصویر ۳. تکرار حروف در تعریف نام پروفایل (نگارندگان).

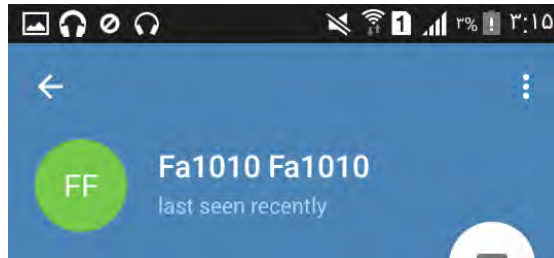

تصویر ۴. استفاده از شکلک در تعریف نام پروفایل (نگارندگان).

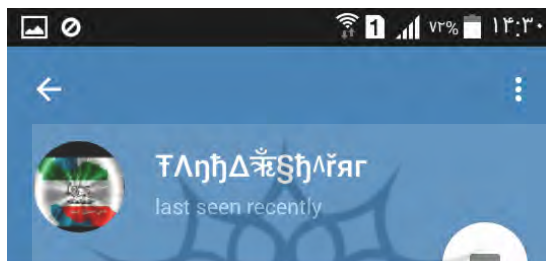

تصویر ۵. ترکیب حروف از مجموعه واژگان سایر زبان‌ها (نگارندگان).

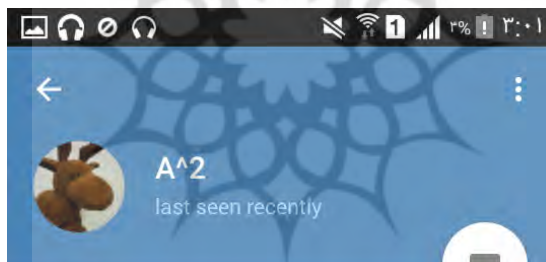
تغییرات نوشتاری زبان فارسی در گفتگوی کاربران ... ۱۸۳

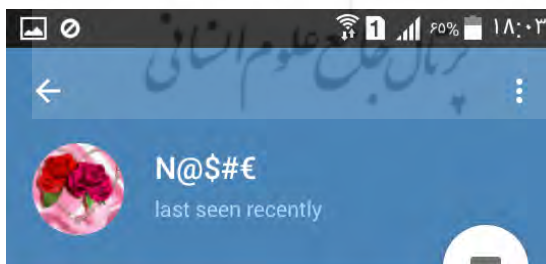
تصویر ۶. ترکیب اعداد و نام (نگارندگان).

تصویر ۷. استفاده از نوشتار نامفهوم یا نامأنوس (نگارندگان).

تصویر ۸. استفاده از ترکیب علائم و نمادهای ریاضی (نگارندگان).

تصویر ۹. استفاده از زبان رایانه در نگارش نام پروفایل (نگارندگان).

در ادامه مطالعه پروفایل‌های ایجاد شده در برنامه‌های کاربردی تلفن همراه می‌توان بیان نمود که پروفایل افراد در فضای مجازی افزونه‌ای است شبیه به شناسنامه در فضای حقیقی که درعین‌حال تفاوت‌هایی نیز با آن دارد. انتخاب و نوشتن تمام مشخصات یا بخشی از آن، توسط شخص صورت می‌گیرد و به‌صورت کاملاً اختیاری می‌باشد و فرد می‌تواند پروفایل بسیار کاملی شامل نام و تصویر تا مشخصات محل زندگی و تأهل داشته باشد یا برعکس، پروفایل فرد می‌تواند فاقد هرگونه نام - حتی نام مستعار و اختصاری و ...- باشد.

به نظر می‌رسد که تا اندازه زیادی کاربر، مطابق شخصیت و هویتی که علاقه‌مند است برای خود در فضای مجازی ایجاد کند؛ اقدام به تعریف این شناسنامه مجازی می‌نماید. در بسیاری از موارد مشاهده می‌شود که کاربر در تعریف نام پروفایل به گزینه‌های دیگری جز نوشتن یک نام ساده متوسل می‌شود. تمامی این تغییرات در ادامه تلاش کاربران برای معرفی هویت خاص و مشخص از خود به وجود می‌آید اما آنچه در اینجا اهمیت دارد این است که این نوع نوشتار می‌تواند ما را وارد عرصه جدیدی از نوع نوشتار در زبان و ادبیات فارسی نماید که می‌توان ادعا نمود تنها جایی که کاربر امکان ورود به این عرصه را دارد، همین فضای مجازی است. در این نوع از نوشتار کاربر نسبت به اهمیت حفظ زبان فارسی کم‌توجه می‌شود و اقدام به استفاده از ابزارها و شیوه‌های گوناگون در جهت ابراز هویت خود دارد. در نتیجه این عمل، تغییرات جدی در صورت نوشتاری زبان فارسی اتفاق خواهد افتاد و به وجود آمدن ترکیبات نامتعارف در آن طبیعی جلوه خواهد کرد.

همچنین در برخی موارد دیگر، برنامه کاربردی به کاربر این امکان را می‌دهد تا بتواند به فضای کاربری خود برچسب، گیم^۱، فونت‌های^۲ خاص و امکانات دیگر اضافه نماید. در بسیاری از موارد، به دلیل محدودیت کاربران در استفاده از قوه شنوایی،

1. Game
2. Font

لامسه، چشایی، نگاه به مخاطب و ... اقدام به نگارش احساسات خود به وسیله نوشتار می‌نمایند، از این جمله می‌توان به:

۱. کشیده‌تر نوشتن حروف - جهت نشان دادن احساسات خاص،
 ۲. استفاده از اعراب‌گذاری،
 ۳. استفاده از رسم‌الخط خاص،
 ۴. استفاده از علائم خاص در جهت تقویت احساس، مانند: قرار دادن شکلک، قلب، نت‌های موسیقی و...
 ۵. جلو و عقب بردن نوشته‌ها در جهت دادن نظم خاص یا ایجاد یک‌شکل خاص،
- و ... اشاره نمود. (ر.ک: تصویر ۱۰).

تصویر ۱۰. استفاده از رسم‌الخط خاص برای ابراز احساسات. (نگارندگان).

۷-۳- عاملیت فضای مجازی در تغییرات زبان نوشتاری

وجه غالب در فضای مجازی، وجه تصویری و نوشتاری است و در کنار آن محدودیت اجزای حیاتی بدن، که در برقراری ارتباط نقش مؤثری دارند؛ مانند انگشتان دست، چشم‌ها، گوش‌ها و زبان، -که در آن، دو مورد اول به سبب خستگی در استفاده طولانی مدت از فضای مجازی و گوش‌ها و زبان به علت محدودیت بنیادین در ارتباط برقرار کردن در این فضا-، زبان ارتباطات، به صورت کدگذاری شده، محدود و سطحی درمی‌آید، مانند استفاده از SLM به جای سلام یا ن به جای نه و موارد دیگر که نوشتار را به صورت کدگذاری شده نشان می‌دهد، به این ترتیب که:

۱. در صحبت‌های طولانی مدت، برقراری ارتباطات نوشتاری منحصر به دادن کلیدواژه‌هایی برای رساندن مفهوم و همچنین ارسال برچسب برای بیان احساسات می‌شود و معمولاً استفاده از واژگان به شکل صحیح و کامل دیده نمی‌شود. مسئله‌ای که در این میان ممکن است گریبان گیر طرفین مکالمه گردد، محدودیت برچسب‌ها در رساندن دقیق‌ترین مفهوم مدنظر گوینده و در آن سوی این رسانه، دریافت دقیق این مفهوم است. به این ترتیب که نه گوینده امکان ساختن و یافتن دقیق‌ترین برچسب را برای بیان مفهوم ذهنی خود دارد و نه مخاطب وی، از برچسب ارسال شده، دقیقاً آن مفهومی را دریافت می‌کند که گوینده انتظار دارد بنابراین آن چیزی که مخاطب از این مکالمه انتظار دارد را به زعم خود برداشت می‌کند.

۲. امکان ارسال فایل‌های صوتی در این فضا تعریف شده و طبیعی نیست و ظاهراً برای کار با این فضا مناسب نمی‌باشد، بنابراین فایل صوتی ارسال شده در قفسی گرفتار می‌شود و برای همیشه در همان جا می‌ماند و در اغلب موارد امکان پیگیری آن توسط سایر اشخاص ممکن نیست و افراد تمایلی به برقراری ارتباط از طریق گفتاری از خود نشان نمی‌دهند؛ این موضوع می‌تواند به علت سختی دائلود فایل‌های صوتی و انتظار فرد برای شنیدن کامل آن صوت باشد که در این صورت دست وی را برای نوشتن و ادامه ارتباط پیوسته تا مدتی می‌بندد، در این صورت ارتباطات تنها به برقراری مکالمات

نوشتاری محدود می‌شود که آن نیز موجب ایجاد محدودیت‌ها و خطاهای نوشتاری می‌شود.

۳. یک فرآیند ارتباطی بسیار قوی بر این فضا حاکم است، یعنی یک فرآیند اطلاع دهی و خبررسانی دوسویه که در قریب به اتفاق موارد، لزومی به وجود این حجم گسترده از ارتباطات و اخبار احساس نمی‌شود؛ در نتیجه با این که فرد به جهت جسمانی، زمان و ... امکان استفاده از این فضا را ندارد اما عاملیت فضا بر روی فرد که در واقع جذابیت و پر کردن وقت و گسترش دادن ارتباط اوست باعث می‌شود که درعین حال که ممکن است فرد از خستگی اندام‌ها مانند گردن، چشم‌ها، انگشتان دست و ... رنج ببرد اما تمایل دارد که بازهم در این فضا به برقراری ارتباط بپردازد، بنابراین مکالمات وارد عرصه کدگذاری شده و استیکری می‌شود. (ر.ک: تصویر ۱۱).

تصویر ۱۱. تغییر نوشتار و نوع گفتار و استفاده از استیکر در گفتگوهای طولانی مدت.

(نگارندگان).

۴-۷: حرکت، یک ویژگی انسانی و مؤثر در تغییرات زبان و نوشتار فارسی در

فضای مجازی

بازی بزرگ‌ترین حرکت یک اندام‌واره است و جامعه مجازی یک بازی بزرگ است. هر اندام‌واره، پس از سیر شدن، اقدام به بازی می‌کند و برقراری ارتباط و مکالمه در این فضا، ارسال عکس، ساختن برجسب، ساختن بازی^۱ نمونه‌هایی از این بازی هستند. پس از ادامه یافتن این بازی، کاربران و ارتباط آنان وارد عرصه جدید گفتار و نوشتار می‌شود. در مقابل استفاده کاربران از برجسب‌ها یا تکرار حروف و ... برای بیان احساسات، با صرف کمترین انرژی در گفتار؛ برخی دیگر از کاربران هستند که چون حوصله یا زمان جستجو برای یافتن برجسب یا نگاه‌داشتن دست برای تکرار حروف را ندارند؛ اقدام به تغییر نوع شیوه نوشتار می‌کنند تا شیطنت و بازی و لوندی خود را در این مکان، همپای دیگر کاربران نمایش دهند. کاربرد لغاتی مانند: «عحسن» به جای «احسن»، «لدفن» به جای «لطفاً»، «وعضی» به جای «وضعیتی»، «این ک ب من ربتی نداره!» به جای «این که به من ربطی نداره!» و ... که از نمونه‌های آن است. باید اشاره کرد که استفاده از حروف انگلیسی به جای حروف فارسی یکی از عوامل تغییر نوشتار در صورت املائی کلمات است زیرا فرد به همان‌گونه که با حروف انگلیسی Lotfan می‌نویسد، در فارسی نیز آن را به شکل لطفن یا لدفن خواهد نوشت. (ر.ک: تصویر ۱۲).

تصویر ۱۲. طنازی کاربران در فضای مجازی و تغییر شیوه نوشتار. (نگارندگان).

در کاربردهای نوشتار در فضای مجازی، استفاده بیش از حد رایج از یک علامت، جهت نشان دادن حس یا یک مفهوم خاص به وفور دیده می شود، هم چنین دست کاری در صورت علائم که این موضوع هم می تواند از جانب مخاطبان فضای مجازی صورت گیرد و هم گاهی از سوی برنامه نویسان بر این فضا اعمال شود، مانند ترکیب علامت دونقطه (:) و پرانتز () که به صورت خودکار، نرم افزار اقدام به رسم شکل خندان یا غمگین می کند.

جدول ۱- دست کاری در استفاده از علائم (نگارنده).

حاصل در کنار هم قرار گرفتن: و)	☹️
حاصل در کنار هم قرار گرفتن: و (😊

۷-۵- کاهش حواس

با توجه به نوع تعاملات در این فضا متوجه می‌شویم که استفاده از برخی اندام و حواس در این فضا افزایش می‌یابد و در مقابل برخی از آن‌ها به حاشیه رانده می‌شود که این موضوع می‌تواند بر نحوه گفتار و نوشتار کاربران در این فضا مؤثر واقع شود.

۱. قوه بینایی، کارکردی‌ترین ابزار در ارتباط با فضای مجازی می‌باشد و چشم‌ها، مهم‌ترین اندام، که به‌واسطه صفحه گوشی تلفن، وارد فضای مجازی می‌شود و با آن به تعامل می‌پردازد؛ لذا مهم‌ترین و حیاتی‌ترین اندام انسان در برخورد با این فضا نیز می‌باشد، زیرا به‌واسطه ویژگی‌های خود فضای برنامه‌های کاربردی و همچنین ویژگی‌های کاربران؛ نوشتار، تصاویر و برچسب‌ها، مشخص‌ترین و مهم‌ترین زبان برقراری ارتباط در این فضا است. به نظر می‌رسد که قوه شنوایی در شکل دادن به تعاملات افراد و توانایی اتصال افراد به این فضا، از ناتوانی عمیقی برخوردار است؛ بنابراین عمده ارتباطات در این فضا از طریق نوشتار و ارتباطات نوشتاری است که این موضوع خود بر نحوه گفتار و نوشتار در این فضا مؤثر خواهد بود.

۲. با این وجود، پس از استفاده مداوم از صفحه تلفن همراه، به علت محدودیت‌های ساختار چشم در برخورد با این فضا و پس از ایجاد خستگی، در بسیاری از موارد، نوع استفاده از این فضا متفاوت می‌شود و در نتیجه آن امکان دارد که فرد متوسل به ارسال صوت، برچسب و ... برای ادامه مکالمه گردد.

۳. با وجود اهمیت غیرقابل‌انکار گوش‌ها و حس شنوایی، در برقراری ارتباط در فضای حقیقی، در بسیاری از موارد و به‌خصوص در مکالمات افراد در گروه‌های با تعداد افراد زیاد، این اندام در برقراری ارتباط در فضای مجازی به حاشیه رانده شده است و به‌ندرت اتفاق می‌افتد که مکالمات افراد در این فضا از طریق گفتار، گوش‌ها و حس شنوایی انجام شود و گفتار و شنیدار در آنجایی ندارد.

۴. به‌جای تمام احساسات انسانی و حالات چهره مانند لبخند زدن، خشم، خواب‌آلودگی و ...، استیکر و برچسب وجود دارد و این موضوع می‌تواند به نزدیک شدن زبان افراد در این فضا به یک‌زبان رمزی جدید منجر گردد.

۵. به جای نگاه چشم در چشم و اشاره به فرد مقابل، برای خطاب قرار دادن وی؛
reply^۱ وجود دارد. به این ترتیب بدون استفاده از هرگونه تغییر در حالت چهره یا
استفاده از زبان گفتاری و حس شنوایی، افراد به صورت رمزگونه بسیار پیشرفته‌ای با
یکدیگر به تعامل می‌پردازند.

۶-۷- انعطاف‌پذیری زبان فارسی

به نظر می‌رسد که زبان فارسی دارای انعطاف‌پذیری بالایی باشد، از آن جهت که با
جایگزین نمودن «س» به جای «ث» و «ص» و موارد مشابه و یا با نوشتن آن با
رسم‌الخط انگلیسی یا با تغییر دادن افعال مانند استفاده «بتایپ» به جای «تایپ کنید» و
موارد از این قبیل، بازهم قابل خواندن و قابل فهم است. بنابراین با وجود این
انعطاف‌پذیری امکان به وجود آوردن تغییرات در آن ساده است.

نتیجه

امروزه با توجه به گسترش استفاده از انواع مختلف ابزارهای دسترسی به فضای مجازی
و سادگی استفاده و کار با آن‌ها شاهد تغییرات عمیقی در زبان فارسی هستیم و اگر
تاکنون ادعا می‌کردیم که هیچ زبانی یک‌شبه تغییر نمی‌کند و قرن‌ها طول می‌کشد تا از
تغییر در واژگان، صرف و نحو و واج‌ها، زبان تغییر کند؛ امروزه می‌توان ادعا نمود که
این تغییر یک‌شبه در حال رخ دادن است.

زبان در فضای مجازی، بسیار نزدیک به گفتار و حتی فراتر از آن، نزدیک به یک
سری علائم رمزگونه شده است، پر از غلط‌های املائی و تغییرات شیوه کاربرد کلمات
و ترکیب جملات است. در مورد دلایل این تغییر می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

۱. بی‌توجهی و کم‌اهمیتی زبان فارسی برای کاربران آن که در بسیاری از مشاهدات شاهد هستیم، تنها چیزی که در این فضا اهمیت ندارد، چگونگی نوشتار است و تنها انتقال مفهوم و برقراری ارتباط، اهمیت دارد.

۲. امکان استفاده از حروف انگلیسی و گفتار فارسی که راه را برای تغییر بسیاری از واژگان باز کرده است، در حروف زبان انگلیسی امکان نوشتن «ع»، «گ» و ... وجود ندارد، بنابراین به‌طور مثال با نوشتن «lotfan»، نوشتن آن به‌صورت «لطفن» نیز طبیعی جلوه می‌کند.

۳. ساختار انعطاف‌پذیر زبان فارسی که امکان به وجود آوردن تغییرات را به کاربر می‌دهد، به‌طور مثال اصوات مشابهی که با املاهای یکسان نوشته می‌شوند، مانند واج /س/ که با ث، س و ص نوشته می‌شود و موارد دیگر. همین‌طور وجود استثنای نوشتاری مانند خوا که با خا ممکن است، نوشته شود. به‌طور مثال: می‌خاهم؛ در موارد دیگر، می‌توان به عدم استفاده از تشدید و حرکات حروف، () اشاره نمود.

۴. ویژگی‌های ابزارهای ارتباطی که تا اندازه کمی بر این موضوع تأثیرگذار هستند، به‌طور مثال فضای کاربری آن‌ها امکان ارسال برچسب‌ها و تصاویر مختلف را به‌جای صحبت کردن می‌دهد و یا امکانات محدودی را در جهت برقراری ارتباط صوتی نسبت به نوشتاری ایجاد می‌کند و همچنین موارد دیگر.

۵. جایگزین شدن حس بینایی به‌جای تمام حواس دیگر کاربران در برقراری ارتباط که سبب خلاصه شدن ارتباطات به‌صورت نوشتاری می‌شود و این موضوع امکان به وجود آمدن تغییر در شیوه نگارش را بیشتر خواهد کرد. (ر.ک: تصویر ۱۳).

بنابراین بر اساس آنچه گفته شد، باید به دنبال راه‌حلی برای حفظ زبان و ادبیات فارسی از تغییرات احتمالی ناشی از استفاده از شبکه‌های اجتماعی باشیم و درعین حال نیز استفاده از این شبکه‌ها را دچار محدودیت نکنیم. در ابتدا اهمیت دادن به زبان و ادبیات فارسی و ایجاد شخصیت و هویت برای آن در آموزش کودکان مهم به نظر می‌رسد. از سوی دیگر آموزش و بالا بردن سواد کاربران در استفاده از شبکه‌های اجتماعی یکی دیگر از راه‌حل‌های پیشنهادی خواهد بود.

تصویر ۱۳- تغییر در گفتار در فضای واتس اپ در گفتگوی میان دو کاربر. (نگارندگان).

منابع

- ایمان، محمدتقی؛ مرادی، گلمراد. (۱۳۹۰). روش شناسی نظریه اجتماعی گافمن؛ *فصلنامه جامعه‌شناسی زنان*، سال دوم، شماره دوم.
- بامشاد، سمانه. (۱۳۹۴)، *زبان در شبکه‌های اجتماعی*. <http://hamshahrtraining.ir>.
- جنکینز، ریچارد. (۱۳۸۱)، *هویت اجتماعی*، ترجمه: تورج یاراحمدی، تهران: شیرازه.
- دو سوسور، فردینان. (۱۳۷۸)، *مبانی نشانه‌شناسی*، ترجمه: مهدی پارسا، تهران: سوره مهر.
- ذوالفقاری، حسن. (۱۳۹۵)، *آیین نگارش و ویرایش*، تهران: انتشارات فاطمی.
- رضانیان، آوات. (۱۳۸۹)، *ایتترنت و حوزه عمومی*، مطالعه موردی: تحلیل سایت *گفتمان*. <https://turkmentalk.wordpress.com>.
- صباغی، علی. (۱۳۹۴)، *بیداد غلط‌نویسی در شبکه‌های اجتماعی*. <http://entekhab.ir>.

- صفارمقدم، احمد. (۱۳۹۲)، تفاوت‌های گفتار و نوشتار در آموزش مهارت گفتاری زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، *زبان شناخت*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال چهارم، شماره دوم.
- فیرحی، داوود. (۱۳۸۶)، نسبت هویت‌ها و خرده هویت‌ها، *مجموعه مقالات (هویت و بحران هویت)*، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- کاظمی، عباس. (۱۳۹۴)، *تحلیل فضای مجازی در ایران، هنوز در سطوح اولیه است*، دفتر مطالعات و برنامه ریزی رسانه‌ها: <http://rasaneh.org>
- کربر، گلین؛ رویستون، مارتین. (۱۳۹۰)، *فرهنگ‌های دیجیتال: درک رسانه‌های جدید*، ترجمه: مرضیه وحدانی، تهران: ساقی.
- موسوی، محمدعلی. (۱۳۹۲)، آسیب شناسی هویتی و فرهنگی رسانه‌های نوظهور با تأکید بر اینترنت در ایران به منظور ارائه راهکارهای پیشنهادی. نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید. ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۱. تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
- نجف‌قلی، اعظم و همکاران. (۱۳۹۰)، *دنیای مجازی، امکانات، قوانین، روش‌ها و ابزارهای ارزیابی*، تهران: نشر کتابدار.
- نوبخت، محسن. (۱۳۹۱)، تحلیل نشانه‌شناختی داستان کوتاه داش آکل، *فصلنامه ادب پژوهی*، شماره بیست و دوم.
- یزدخواستی، بهجت؛ صمد عدل‌پور؛ الهام کیخانی. (۱۳۹۲)، حوزه عمومی و گفتگو در فضای مجازی شبکه‌های اجتماعی (بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر گفتگوی میان فرهنگ‌ها)، *مطالعات فرهنگ-ارتباطات*، دوره ۱۴، شماره ۲۱.
- یعقوبی جنبه‌سرایبی، پارسا؛ منتشلو، معصومه. (۱۳۹۱)، سهم علائم ویرایشی در داستان‌پردازی پسامدرن فارسی، *فصلنامه ادب پژوهی*، شماره بیست و دوم.
- Thompson, J. (1998). *Community identity and world citizenship*. In Archibugi, Held and Kohler(eds), *Culture and global Change*, London: Routledge.